

تکلیف شب چیست؟

تکلیف شب چیست؟ انواع آن کدام است و در چه سنین و برای چه نوع اهدافی باید به کار گرفته شود.

از تکلیف شب به عناوین مختلف یاد می شود. برخی آن را عامل فعالیت، تمرین، تثبیت و خلاقیت آموزشی تلقی کرده و بعضی آن را یک مصیبت می خوانند و گروهی دیگر آن را عامل تزلزل خانواده و تضاد والدین می دانند. افراتیون از آن به عنوان یک هیولای تربیتی که عامل ضایع کننده تمایلات، رغبتها و استعدادها در عصر « موج سوم » است، ذکر کرده، آن را عامل اساسی شکنجه روانی محصلان می دانند.

یکی از آخرین مطالعات منسجمی که در خصوص جمع بندی اهداف تکلیف شب صورت گرفته، تحقیق پروفیسور رایپستین است که با وسواس علمی خاصی، کلیه اهداف تکلیف شب را با جامعیت خاص در هفت مقوله به شرح ذیل خلاصه و طبقه بندی کرده است که امید است مورد نقادی و استفاده علاقه مندان به تعلیم و تربیت واقع شود:

- ۱- تمرین: تکالیف به منظور افزایش سرعت، تسلط، تثبیت، حفظ یادگیری و مهارت صورت می گیرد.
- ۲- شرکت فعال: تکالیف به منظور افزایش درگیری و اشتغال هر دانش آموز در فرایند فعالیت های یادگیری مورد استفاده واقع می شود.
- ۳- رشد شخصیت: تکالیف به منظور پرورش حس مسئولیت شخصی، امانت و صداقت، قدرت، مدیریت و زمان بندی، اعتماد به خود و تداوم در امر یادگیری به کار بسته می شود.
- ۴- روابط متقابل شاگرد با والدین: تکالیف به منظور برقراری ارتباط، ما بین والدین و فرزند درخصوص مهم ترین کار در مدرسه و فرآیند یادگیری به کار گرفته می شود.
- ۵- خط مشی و مقررات: انجام تکالیف به منظور تأمین دستورات مدیریت، اجرای مقررات مربوط به سیاست کتبی در خصوص کم و کیف تکالیف روزانه و هفتگی صورت می گیرد.
- ۶- روابط عمومی: تکالیف به منظور آگاهی والدین از آنچه که در کلاس درس فرزند می گذرد، به کار برده می شود.
- ۷- تنبیه: تکالیف به منظور اخطار و هشدار به دانش آموز تلقی گردیده و این امر به عنوان یک نوع یاد آوری در خصوص انتظاراتی است که شخص معلم از دانش آموز در مسایل درسی و رفتار در کلاس از او داشته، به کار برده می شود. کاربرد هر یک از این اهداف هفتگانه، منجر به یک نوع فعالیت آموزشی و یادگیری می شود. انواع تکلیف شب مطالعه منسجم در حوزه تکلیف شب، نشانگر این امر است که بسیاری از متخصصان در صدد برآمده اند که انواع تکلیف شب را طبقه بندی که انواع تکلیف شب را طبقه بندی کنند. پروفیسور « لی و پر ویت » پس از بررسی و جمع بندی پژوهشها، طبقه بندی مفید و جامعی از انواع تکلیف شب را ارائه کرده اند، که به طور بسیار وسیع و در طیف گسترده مورد استفاده معلمان، محققان، کارشناسان و علاقه مندان به امر تعلیم و تربیت واقع شده است. آن ها انواع تکلیف شب را، در چهار دسته اصلی یعنی « تمرینی»، « آماده سازی و آمادگی»، « امتدادی و بسطی» و « خلاقیت» طبقه بندی کرده اند.

۱- تکالیف تمرینی این نوع تکالیف، به تقویت مهارت ها و دانش های می پردازد و معمولاً به صورت کتبی ارائه می شود. تکالیف تمرینی جهت تثبیت یادگیری و فعالیت های خواندن و کارهای تمرینی و انفرادی به کار گرفته می شود. شاید این نوع تکالیف، به قول « دوئل و بابر» از قدیمی ترین و با سابقه ترین نوع تکلیف شب است، معذک از لحاظ تأثیر گذاری و سودمندی بر روی شاگردان، سنوآل بر انگیز است. اکثر تکالیف تمرینی، غیر تخیلی، هرگز نمی توانند مورد استفاده واقع شوند. البته موثرترین نوع تکالیف آن هایی هستند که از شاگرد خواسته می شود که آموخته های جدید را با روش شخصی به طور مستقیم به کار ببرند. به عنوان مثال می توان از دانش آموزانی که اخیراً انواع ابرها

را مطالعه کرده اند، خواسته شود که عکسهای مجلات قدیمی را در ارتباط با انواع ابرها مورد مطالعه قرار داده، نوع ابرها را مشخص کنند.

۲- تکالیف آماده سازی و آمادگی این نوع تکالیف، جهت آماده سازی و آماده کردن شاگردان برای درس های روز بعد یا روز های بعد به کار برده می شود و معمولاً به صورت مطالعه کتب درسی، مطالعه خارج از کتب درسی، جمع آوری مطالب و مواد قبل از کنفرانس در کلاس درس، حفظ کردن، روخواندن و از قبل خواندن دروس انجام می پذیرد. قصد غایی این نوع تکلیف، همانطوری که «دویل و باربر» بیان کرده اند، وادار کردن دانش آموزان به کسب زمینه مناسباطلاعاتی جهت آماده شدن برای دروس و مباحثه روز بعد است. «زمانی این نوع تکلیف از سودمندی کار آبی بر خوردار است که ابتدا رهنمودها، راهنمایی ها و دستور العمل های لازم در مورد چگونگی و چرایی انجام تکالیف کاملاً برای دانش آموزان تبیین گردد و ابتکار عمل، قدرت تخیل و روش شخصی حفظ شود.

۳- تکالیف بسطی و امتدادی این نوع تکلیف، به قول «فویل و بیلی»، شاگرد را فراسوی کارها و فعالیت های کلاسی سوق داده، موجبات یادگیری ایده ها و مهارت ها را در موقعیت های جدید فراهم آورد. به عنوان مثال، درس کلاس، ممکن است راجع به ناپلئون باشد، و از دانش آموزان کلاس خواسته می شود که کتابی را در مورد ناپلئون بخوانند و خلاصه ای از آن را در کلاس ارائه دهند. و یا ممکن است مقاله ای از طرف معلم داده شود و از شاگردان خواسته شود، مقاله ای را بخوانند و خلاصه کنند. یا مثلاً معلم فرم های مخصوص را برای کودکان دبستانی تهیه کند و هنگام دیدن برنامه های غیر درسی تلویزیون، از آنان بخواهد که فرم ها را تکمیل و در کلاس بحث کنند. معمولاً به قول «فویل و بیلی»، تکلیف بسطی، به صورت پروژه های دراز مدت و از طریق فعالیت های حل مسایل تحقق پیدا می کند. پروژه های طولانی مدت و امتداد کارها، موضوعاتی است که در کلاس درس تدریس شده و ادامه آن در منزل به صورت فردی انجام می گیرد. معمولاً این نوع تکلیف خود انتخابی است. مثلاً: ساختن هرم، ساختن تقویم سالانه و یا نوع غذای خاص. ضمناً فعالیت های حل مسئله در این نوع تکلیف، ممکن است چندین روز یا چندین هفته را در بر میگیرد تا تکلیف کامل شود. گهگاهی از افراد خواسته می شود که مسئولیت پژوهش در یک موضوع اجتماعی، علمی، فرهنگی، سیاسی، ادبی و یا اخلاقی را که قبلاً در کلاس تدریس شده است، بپذیرند و پس از اتمام تحقیق به کلاس گزارش دهند. این نوع تکلیف، به قول «دویل و باربر» بر روی تولید دانش، نه تکرار و تکثیر دانش استوار بوده و در صدد امتداد فعالیت های آموزشی به صورت انفرادی در خارج از مدارس است. این نوع تکلیف می تواند به عنوان پیش سازمان دهنده مفاهیم درسی و آموزشی به کار بسته شود.

۴- تکالیف خلاقیتی «فویلی» اعتقاد دارد که وقتی دانش آموز مفاهیم و مهارت های کسب کرده در کلاس را با هم ترکیب کند و در یک راه یا راه های جدید و متفاوت به کار بندد، این نوع تکلیف را تکلیف خلاقیتی گویند. تکالیف خلاقیتی ممکن است به صورت کتبی یا شفاهی و یا به صورت انجام کاری صورت پذیرد. به عنوان مثال: ساختن یک مزرعه با چوب های مستعمل بستنی، یا حل مسئله خاص و یا پرسش شفاهی از شاگردان. این نوع تکلیف، قدرت خلاقیت، ابتکار شخصی، قدرت تخیل و خود راهبری را در شاگردان پرورش می دهد. البته باید اذعان داشت که هر چهار نوع تکلیف، همیشه به طور مجزا و منفک به شاگردان ارائه نمی شود. گاهی ممکن است شاگرد برای حل یک مسئله (مثلاً معلم از شاگرد می خواهد که هنگامی که با والدینش به تفریح و تعطیلات می رود، خلاصه ای از مسایل قابل مشاهده تجربیات خود را در درس انشاء به سایر همکلاسانش ارائه دهد)، از هر چهار نوع تکلیف برای بسط و خلق ایده خود استفاده کند. معذک با فراهم آوردن تنوعی از تکالیف مختلف، می توان موجبات تثبیت آماده سازی، تداوم و خلق مفاهیم و مهارت ها را در فرایند تعلیم و تربیت ایجاد کرد. در حوزه معرفتی علوم تربیتی در خصوص اثرات تکلیف شب «دویل و باربر» با وسواس علمی، سوالات اساسی را مطرح کرده اند: آیا تکلیف شب واقعا به یادگیری دانش آموز کمک می کند؟ اگر چنین است، میزان بهینه و مطلوب تکلیف شب چقدر است؟ چه نوع تکلیفی بیشترین اثر را دارد؟ اثرات جانبی و یا منفی تکلیف شب چیست؟ و بالاخره ارتباط و رابطه بین دانش آموز با نوع و کمیت تکلیف شب چگونه است؟ متخصصان علوم تربیتی با انجام تحقیقات نظری و تجربی در صدد پاسخگویی به این سوالات بر آمده اند؟ پروفیسور «نور»، در سال ۱۹۸۱ میلادی پس از کنکاش بسیار و مطالعه کلیه تحقیقات (بالغ بر ۵۰۰ مقاله) مربوط به تکلیف شب از سال ۱۹۰۰ میلادی تا ۱۹۷۹، اظهار داشت که «ارتباط بین انجام تکلیف شب و موفقیت تحصیلی حل نشده و بدون جواب باقی مانده است». «بیل و فویل» در سال ۱۹۸۵، میلادی پس از جمع بندی کلیه تحقیقات تجربی در خصوص کار آبی تکلیف شب اعلام کردند که تا کنون ۸۸ تحقیق تجربی از سال ۱۹۰۴ تا سال ۱۹۸۴ صورت گرفته است. از این تعداد، صرفاً ۱۳ تحقیق تجربی تا قبل از واقعه «اسپوتنیک» یعنی از سال ۱۹۰۴ تا ۱۹۵۷ صورت پذیرفته و واقعه مذکور، نقطه عطفی برای تحقیقات

تجربی در امر تکلیف شب شده ، به نحوی که پس از آن، ۷۵ تحقیق تجربی تا سال ۱۹۸۴ صورت گرفته است. نتایج این تحقیقات انجام گرفته به شرح ذیل است:

الف) ۳۴ تحقیق تجربی نشان می دهد که تفاوت با معنایی به نفع تکلیف شب نسبت به سایر روش های یادگیری در موفقیت تحصیلی وجود داشته است.

ب) ۶ تحقیق تجربی نشان داد که تفاوت با معنایی ، سایر روش های یادگیری نسبت به نوع تکلیف شب در امر موفقیت تحصیلی داشته اند.

ج) ۴۸ تحقیق تجربی نشان داده که تکلیف شب و سایر روش های یادگیری ، نتایج مشابهی را در موفقیت تحصیلی شاگردان بوجود آورده است «هریس کوپر» در سال ۱۹۸۹ میلادی ، پس از اینکه حدود ۱۰۰ مقاله و ۱۰۰ گزارش مربوط به تکلیف شب را مطالعه کرد، اثرات مثبت و منفی تکلیف شب و زمان مطلوب در مقاطع تحصیلی مختلف را به شرح زیر جمع بندی کرد:

الف) اثرات مثبت تکلیف شب

۱- پیشرفت و یادگیری سریع:

۱-۱- باخاطر سپردن بهتر دانش حقایق و اطلاعاتی.

۲-۱- ادراک بیشتر

۳-۱- تفکر انتقادی بهتر، تشکیل مفاهیم ، پردازش اطلاعات.

۴-۱- تقویت و غنی سازی برنامه درسی .

۲-۲ اثرات تحصیلی بلند مدت:

۲-۱- اشتیاق به یادگیری در اوقات فراغت.

۲-۲- بهبود طرز تفکر نسبت به مدرسه.

۲-۳- عادات به مطالعه و مهارت آموزی .

۳- اثرات غیر تحصیلی:

۳-۱- خود راهبری بیشتر.

۳-۲- خود انضباتی بیشتر.

۳-۳- تنظیم بهتر وقت.

۳-۴- کنجکاوی بیشتر.

۳-۵- استقلال بیشتر.

۳-۶ قدر دانی بیشتر اولیاء از مدرسه و شرکت در فعالیت های مدرسه.

ب) اثرات منفی تکلیف شب

۱- بیدار شدن:

۱-۱ از دست دادن علاقه به مطالب درسی.

۱-۲ خستگی جسمی و روحی (عاطفی).

۱-۳ محروم شدن از اوقات فراغت و فعالیت اجتماعی.

۲- دخالت اولیاء:

۱-۲ فشار والدین برای انجام تکالیف و عملکرد خوب.

۲-۲ اغتشاش و گیجی در خصوص تکنیک های آموزش (تضاد بین روش های تدریس معلمان و والدین)

۳- تقلب

۱-۳ رونویسی تکالیف از سایر دانش آموزان.

۲-۳ واگذار کردن تکالیف به سایر افراد.

۳-۳ افزایش فاصله بین دانش آموزان ضعیف و دانش آموزان ممتاز. انجام دادن تکالیف مسئولیت شخصی دانش آموزان است. معلم نباید محرک آن باشد که والدین در ایفای نقشی که در انجام دادن تکالیف خانه ی دانش آموز دارند، افراط ورزند. مسئولیت انجام دادن تکالیف به دانش آموز مربوط می شود. والدین وقتی این مسئولیت را به عهده می گیرند، در دام می افتند. تکالیف ممکن است سلاح دانش آموز بشود برای تنبیه کردن والدین، سوء استفاده کردن از آنان، و دلواپس ساختنشان. اگر والدین به جزئیات پیش پا افتاده ی تکالیف فرزندشان توجه کمتری نشان بدهند، و در عوض، آشکارا به او بفهمانند که «تکالیف مسئولیت شخصی توست، و کار کردن هم مسئولیت ما»، در این صورت، خیلی از ناراحتی ها پیش نخواهد آمد.

دانش آموز از انجام دادن تکالیفش تجربه کسب می کند تا کار هایش را خودش انجام دهد، و ارزش اصلی تکالیف در همین امر نهفته است. این کار، در میان محدودیتها، به او آزادی می دهد تا زمان و طول کارش را مشخص کند. پدر یا مادری که گوشزد می کند، غر می زند، و پا فشاری می کند، مهر بطلان بر مزیت اصلی تکالیف خانه ی دانش آموز می زند.